

Др ДРАГАН ТАСИЋ
Факултет за уметност и дизајн
Универзитет Мегатренд
Београд

ХЕЛЕНСКИ АГОН У РАДОВИМА МИЛОША Н. ЂУРИЋА

Апстракт: Агонски дух је, по мишљењу Милоша Н. Ђурића, представљао суштинско обележје хеленског бића. Он је прожимао целокупни друштвени живот изнедривши вредности на којима почива западна цивилизација. Бесмртна дела настајала су као најлепша хармонија у хераклитовској борби супротности. Ђурић истиче неопходност да се о *ајонском* или *ајонисџичком*, размишља као о прафеномену хеленске душе. У племенитом надметању или правом агону види покретачку снагу стваралаштва, једно од најкултуротворнијих својстава грчке природе. У несвакидашњој ширини сагледавања ове појаве, Ђурић указује на значај гимничких, хиподромских, музичких такмичења у античкој култури уопште и даје исцрпну анализу *ајонске мисли* у митологији, епској поезији, књижевности, уметности, философији.

Кључне речи: Милош Н. Ђурић (1892–1967), агонистика, агонски дух, племенито надметање, гимничка такмичења, хеленска уметност, култура

„Градиво за слике веома често даје Хомеру и узбуркано море, а она недогледна пучина, најћудљивија од свих стихија, која се с плавим пространством јужнога неба надмеће о превласт и која се са свагда новим облацима своје снаге и блакости, свога беснила и своје тишине, са свима својим метаморфосама, непрестаним варијацијама боја и различитим градацијама светлости, највише наметала песниковој машти, увек у њему изазивала нова осећања и нове утиске, а никад није могла да их све исцрпе.“¹

На море, како га види професор Милош Н. Ђурић, умногоме подсећа наслеђе класичне антике. Несагледиво у својој недостижној лепоти, благодатно, увек живо и нестално, често недокучиво у бескрајном и неухватљи-

¹ М. Н. Ђурић, „Стихијске и друге природне појаве у Хомера, нарочито у његовим поредбама“, *Изабрани ојледи II; О хеленском јеснишћу*, Ниш, (1998), 38.

вом прожимању супротности. Свако ново читање књижевног и научног дела *највеће Јелина међу Србима*, буди у нама увек изнова ону радозналост детета, нестрпљивог у својој тежњи да угледа то велико плаветнило, да се домогне несазнајног. Нема сумње, и будуће нараштаје уводиће *чика Миша* у свет античке философије, књижевности и културе, сигурно и стрпљиво – за руку, остављајући им у аманет да следе *своју искру* без страха да ће погрешити. Уистину, најсавременији уређаји за навигацију неће помоћи уколико се на то море не отиснемо с вером и љубављу. Тако би се можда, бар једним делом, могла објаснити несвакидашња појава у стручној литератури – та невероватна лакоћа препуштања, поклањања поверења *свезнајућем њрипо-ведачу* (како то зову у књижевној теорији). У језгровитом опису *најћудљи-вије сѝихије* није, разуме се, изостало оно што чини можда суштинско обележје грчке културе – агонски дух, овде оличен у надметању сила природе. Већ у уводу у расправу *Хеленска аїонисѝика и ликовне умејносѝи*, Ђурић истиче неопходност да се о *аїонском* или *аїонисѝичком*, размишља као о прафеномену хеленске душе. Том приликом указао је на склоност својих савременика историчара да пренебрегну појам „агоналан” којим је Буркхарт, у својој *Исѝорији грчке кулѝуре*, означио једну веома важну појаву у античкој култури уопште. Значај тог, у целини узев, *ширења исѝоријскога њоїледа шѝо ће обоаїшѝи науку*, професор Милош Ђурић сагледава на самом почетку свога разматрања. По њему, једно од најкултуротворнијих својстава хеленске природе представља управо агонистика. Дивна и величајна истина – Агон је све и све је агон – одјекује у хеленском бићу попут каквог козмичког закона још од Хераклита. Тај најагоналнији од свих грчких мислилаца, бакхантски слави агонски карактер васељене, како то беспримерно сажима професор Ђурић. У свеопштем такмичењу, као исконској жудњи за трајањем, учествују људи, животиње такође у својој борби за опстанак, елементарне силе и, свакако, њихова отелотворења – божанства. То агонско што се очитује у природи, у *васколиком* и *обиѝаваном њознаїом свейу*, дар је Ериде. Она је у Хомера *Ареју боју људомори сесѝира и друїа*, оличење зла што међу борцима замеће кавгу и доноси пропаст. Појављујући се испрва као мала и слаба, она брзо нараста до неба уносећи раздор у грчки табор; раздор који је у једном тренутку запретио да уништи Агамемнонову експедицију² У *Теоїонији* Ерида је мајка Патње, Убиства, Туче, Битке, Крвопролића, Свађе, Пропасти...³ Нешто касније, међутим, Хесиод у спеву *Послови и дани* уводи другу, старију Ериду коју људи не поштују само зато што морају. Њу је Зевс поставио *земљи у основ да људима корисѝи мноїо*⁴ Две Ериде, или две стране једног принципа, носе са собом агонски нагон. У томе је покретачка снага, идеал стваралачког надметања и његова супротност – моћна рушилачка енергија што се ослобађа у Ахилејевом гневу. Сами богови уче-

² П. 4. 440–445; превод Милоша Н. Ђурића, Матица српска, Нови Сад, (1963).

³ Hes. *Theog.* 225–232.

⁴ Hes. *Op.* 19–26.

ствују у рату људи под зидинама Троје. Настојећи да задобију наклоност смртника коме је поверено да донесе судбоносну одлуку, Хера, Атина и Афродита постају супарнице у демонској фарси на венчању Пелеја и Тетиде. Атина и Посејдон надмећу се око покровитељства над градом и као изразито антропоморфна бића, попут својих твораца, поседују управо жарку жељу за побеђивањем, славољубље и таштину.

Нагон за самоистицањем, односно нагон за надметањем како Ђурић чита код Хегела, Буркхарта и Ничеа, у чијим делима налази упоришта за своја тумачења, уочавамо већ у раскошној епској имагинацији, у *зађевицама олимписких бојова*. Агонску свест поседују осioni бесмртници али је препознајемо и у *ишијанском њеву*, у *џромейејском џркосу* оних што су се одважили да досегну Олимп. Како другачије схватити Диомедово дрско супротстављање Аполону, приликом дуела са Енејом, него као настојање да прекорачи судбинске међе, да се бар на трен приближи божанској природи.⁵ Хомер оставља довољно простора за такве интерпретације када Диомеда пореди с демонима. У борби за стицање вечне славе херој неће стати ни пред богом, и управо у тој особености грчке нарави, *крију се као клица у семену сви добри и рђави чиниоци хеленских удеса*, примећује Ђурић.

Порекло агона као институције треба тражити у аристократским надметањима посвећеним сенима умрлих, о чему сведочи Хомер када описује раскошне свечаности у част погинулог Патрокла. У двадесет трећем певању *Илијаде*, такмичења у трци двоколица, у песницању, рвању, трчању, у борби копљима, бацању диска и копља, уприличена су као саставни део обредне церемоније. Разноликост епских фунерарних игара, о којима налазимо сведочанства у литератури, упућују на закључак да је до VIII века утемељена традиција певања о бољарским надметањима. У предању се славе подвизи хероја који воде порекло од самих Олимпљана. Род ових полубожанских бића је архетипска слика аристократије претхомерске епохе чији је живот протицао у стицању ратне вештине, приређивању гозби и заједничког одавања почастии вишњима. Витешка дела, поготово огледања равноправних противника, постаће *лајјмојив* у рапсодским песмама. Нараштаји аристократско-агонистичке епохе баштаниници су херојско-митскога живота и његове аристократско-патријархалне организације, како закључује Милош Ђурић. Своју еридску жудњу, додаје он, очистили су од њене примитивне свирепости, преобразивши је у чежњу за идеалним такмичењем и племенитом славом. „Аристократско друштво те епохе створило је у слободним градским државама слободнију политичку организацију, те је све негативне могућности опасне мржње, разорне зависти и свих дивљих страсти обрнуло у позитивне снаге за идеално надметање, које задовољава благородну жудњу за славом, и у коме хеленске способности и одлике долазе до својега највишега израза. То је била једна од највећих катарса у људској историји, јер је само она очувала духовно јединство хеленскога народа и омогућила раз-

⁵ II. 5. 431–442.

витац његове културе, која је напоследку постала основа целокупне европске просвете.”⁶

Ђурић у агону види *главни елеменати хеленскога духовног постојања, дрући фосфор њихових косију*. То је онај облагорођени или *прави* агон, како каже. Победа у стадионским, хиподромским и музичким надметањима приређиваним у Олимпији, Делфима, на Истму, у Немеји, поводом великих празника, представљала је испуњење најлепших снова, врхунац овоземаљске среће. То осећање будило је у срцима младих такмичара дух давнина. Њихов живот добијао је епски смисао утолико што се сводио на борбу за стицање одлике – једини пут ка бесмртности који су преци хероји познавали. Као какав свечани омаж моћи хероја опеваној у саги и израз жеље за континуитетом, игре ће постати део трајног наслеђа. У агонском жару очитује се настојање да се у зениту животних способности понесе венац врлине. Као праслика јунака из прошлости у чију се част приређују игре, победник ће и после смрти сачувати свој идентитет и статус. То је идеал *младачке мушкости* који Ђурић препознаје у души Хелена, несвојствен Римљанима и тако далеко од *источњачкога сипарашива*. „Слава је, дакле, неугасно сијање и блистање имена и одлике агонскога победника...”; оно што доноси „племените радости пред којима јад умире” (Pind. Ol. 2. 21). Тако силна и необузdana жеља да се ореол хероса досегне за живота, међутим, претила је да се племенито огледање извргне у своје наличје, у претерано *частољубље*, у *нешто што је исувише људско*. – С друге стране, у Пиндаровим одама испеваним у част победника у великим такмичењима, Ђурић, осећа сву дубину етичко-религиозних поука које учвршћују веру у достојанство грчког агона. *Сјајне сеншениције и рефлексије, што зраче етичком поилоном уверења*, отварају нам нове хоризонте за разумевање не само игара, већ *философије славе* уопште, хеленске агонистике и свега што је свету донела. У њима као да чујемо одјек делфијске врхунаравне мудрости о самоспознаји и поштовању начела мере. Та умереност чак и у молитви – да се од богова не затражи нешто што не доликује људској природи – обликовала је агонског човека, хоплита који је био у стању да се супротстави свесиљу азијског освајача у подвигу достојном дела предака из митске повести. Агон је, као надметање одличних, сигурно имао важно место у васпитању будућих грађана-ратника. У тој идеалној борби, Ђурић види израз поштовања традиције али и одговорности према потреби психо-физичке припреме. Тежило се, наиме, *здрављу, поштојном развоју снаге, способости привикавања на умерености у задовољавању телесних потреба, сиремности на подношење најора и задобијању власни духа над телом*.

Победа у агону такмичару и његовом родном граду доносила је привилегије и престиж – постављање статуа, рушење бедема, право на проедрију

⁶ М. Н. Ђурић, „Хеленска агонистика и ликовне уметности или од Тенејскога Аполона до Партенона и Платона”, *Изабрани оледу III; О хеленској култури*, Ниш, (1998), 9.

али и част промахије. Она је значила *ӣре све̄та моралан ус̄их* победника који је свој венац посвећивао божанству. Посебну димензију узвишености давала је *ӣа ле̄па нема̄теријално̄сти надме̄тања, о̄ӣмена невезанос̄и за новчану на̄пра-ду*. Племенита борба за венац од свете маслине, ловора, оморице, целера, јесте борба за јунаштво. Агонистички дух, готово несвесна тежња за *ӯӣакми-цом, надбӣјањем, надме̄тањем, о̄ледањем*, стоји у основи *живе ӣракийичке е̄ӣшке Хелена*, њихове свеукупне културе. Живот Грка текао је у атмосфери агонистике, као најпотпунији израз *младачке свежине, ле̄по̄ше и њо̄шо̄ње ӣрађанске величине*, како запажа Ђурић.

DRAGAN TASIĆ, PhD

Faculty of Arts and Design

Megatrend University

Belgrade

HELLENIC AGON IN MILOŠ N. ĐURIĆ'S WORK

Summary

According to the distinguished Serbian classicist Miloš N. Đurić (1892–1967), the spirit of competition, or agon, was the essential characteristic of Hellenic culture.

Đurić pointed to the mythological origins of the phenomenon, the Agon being a gift from Eris. In Homer she is the personification of the hateful strife which posed a serious threat to Agamemnon's expedition. Hesiod, however, introduced another Eris, the elder appointed by Zeus himself to inspire enthusiasm for competition. Representing two sides of one and the same principle, both goddesses stimulate the agonistic drive. They embody the highest ideal of creative competition and its opposite – the destructive force which manifested itself in Achilles' anger. All that exists is in a state of continuous rivalry striving for success: humans compete, animals too in their fight for survival. Even the gods themselves become antagonists by supporting the opposing sides in the Trojan war.

Greek athletics arose, according to tradition, out of the funeral games. Đurić described the Olympics, as well as the other Panhellenic games, explaining the nature of the socio-cultural environments, the historical background and the surviving legacy. He gave truly vivid descriptions with colourful examples and illu-

minating details emphasizing the essential interdependence of religious cults and a system of moral principles, thus highlighting the very sacred nature of the quadrennial festivals. He also insisted on explaining the relationship between the Panhellenic idea and the agonal contests which contributed to the development of cultural interchange during the games.